

Slavnostni govor gospe Vlaste Doležal Rus na akademiji ob prazniku sv. Stanislava

Zavod sv. Stanislava, 15. november 2016

Življenje umetnika

Spoštovani g. nadškof, msgr. Stanislav Zore, g. direktor, ravnatelji enot, ugledni gostje, dragi učenci in dijaki, starši in kolegi učitelji. Z Zavodom sem povezana od vsega začetka, zato mi je v veliko čast, da ste mi dali besedo. Pred 22 leti sem se kot mama bodočega škofijca v dvorani Matije Tomca udeležila prvega sestanka za starše. Ko se je spustil mrak, smo si zaradi nedokončane električne napeljave svetili s svečami. Od tistega dne naprej je bilo v teh prostorih vedno več svetlobe in življenja. Spomin na vse generacije, ki so se šolale v tej hiši, mi prikrade smeh na ustnice in veselje v srce. Vredno je bilo upati.

Za mano je nekaj desetletij poklicnega dela glasbenice in morda je prav, da se zaradi resnično velikih in tehničnih glasbenih uspehov v Zavodu osredotočim na misli o tej čudoviti umetnosti, ki odpira srca in boža dušo.

Najprej pa hvala mladi umetnici za čudovito izvedbo Thais. Za vsako skladbo stoji zgodba, preplet dejanj in čustvenih stanj. Tudi ta, o sv. Tajdi, pripoveduje o dekletu, ki se iz družbenega dna in umazanije po spreobrnjenju dvigne v svetost. Morda ne poznate te zgodbe, a zaigrana glasba nam da dovolj jasno slutiti, da toni pripovedujejo o velikih stvareh.

Violina je bila od nekdaj moj ljubljeni inštrument. Kot pianistka sem vse življenje sodelovala z violinisti, tri od svojih otrok sem, če so hoteli ali ne, usmerila v učenje violine. Spomnim se, da nam je na predavanjih na AG profesor Vilko Ukmar strastno pripovedoval, kako je med inštrumenti ravno violina najbolj neposredno povezana z našim srcem, z našo dušo, zaradi načina, kako jo prislonimo k sebi, k svojemu telesu. Veliko sem brskala po življenjepisih znanih violinistov. Zaradi vratolomnih in strastnih skladb me je seveda zanimala tudi zgodba slavnega Italijana Niccolaja Paganinija in prav pri njem sem naletela na zanimivo besedilo oporoke, njegove zadnje volje, ki v kratkih vrsticah pove vse o življenju in hotenju te umetniške duše. Takole se glasi:

»Pripovedujem vsakršen pomp med mojim pogrebom.

Ne želim nobenih umetnikov, ki bi igrali requiem zame.

Želim in prosim, da bratje kapucini darujejo sto maš v moj spomin.

Svojo violino podarjam mestu Genovi, ki jo naj hrani za vedno.

Svojo dušo priporočam neskončnemu usmiljenju mojega Stvarnika.

To je moja zadnja volja.«

Paganini s takšno oporoko preseneča, saj umetnika poznamo predvsem kot ognjevitega virtuoz in vrelec ustvarjalne sile. Bil je reden gost patricijskih salonov, kjer ga je glasbena publika

oboževala, lepe dame so padale v trans ob njegovem igranju, gosposka družba se je klanjala njegovi bistroumnosti in predanosti eni najbolj sublimnih zvrsti umetnosti – glasbi. Kljub nekaterim šumom v odnosu do vere in uradne Cerkve je Paganini v testamentu zapisal duhovno sporočilo, očiščeno vse življenjske navlake.

Dragi dijaki, nikar se ne bojte, kljub uvodoma citirani oporoki ne bom nadaljevala z morbidnimi mislimi. Ne, prav dobro vem, da so pred vami velike življenjske zgodbe, velika pričakovanja in stremljenja. In prav je tako. Paganinijevo zadnjo voljo navajam zato, ker je v mnogih odtenkih podobna mojim življenjskim pogledom.

Obletnice so se letos vrstile druga za drugo: 25. obletnica svobodne Slovenije, 200-letnica začetka glasbenega šolstva v Sloveniji in 20-letnica delovanja glasbene šole v Zavodu, kjer od vsega začetka sodelujem kot učiteljica klavirja, nekaj časa pa tudi kot ravnateljica. Tudi osebno sem praznovala okroglo obletnico. V življenju se mi je zgodilo mnogo stvari, a le nekateri dogodki so pomembni in izstopajoči. Med njimi je moja ljubezen do glasbe.

Naloga umetnosti. Pasti ukvarjanja z umetnostjo

Od davne preteklosti je za človeka ukvarjanje z umetnostjo predstavljalo posebno draž. Delo, ki ga opravljamo s popolno prevzetostjo, nas umetnike včasih spremeni v nekoliko čudaške in odmaknjene osebe. Tvegamo celo, da naša umetnost postane neke vrste eskapizem, beg pred realnostjo sveta, saj hočemo v zanosu ustvarjanja ubežati pred lastno bolečino in nepopolnostjo, ki vlada v tem svetu. Segamo po zvezdah in hrepenimo po dotiku z večnim, idealnim in božjim. Včasih ure in ure vadimo en sam prijem na inštrumentu, da bi se med igranjem zaslišala milina, ki diši po resnici. Padci in vzponi valovijo kot pri zaljubljenca, ki ne neha in ne neha upati.

Podobno vrsto uročenosti srečamo sicer tudi pri drugih poklicih.

Naj si izposodim lik iz današnjega računalniškega sveta, ki vam utegne biti zelo blizu. Steve Jobs je nekakšna ikona in idol mladih, je genialec, posebej bistroumnosti, asketskega podarjanja življenja karieri in ustvarjalnim dosežkom, ki spreminjajo bodočnost nas vseh. Kakšna izredna pamet in kako veliko denarja! Obstaja pa tudi temna plat njegove izrednosti: tista, ki življenjsko pot postavlja v sužnost velikim dosežkom, stimulansom, tudi nemoči, saj si na koncu zdravja ni mogoče kupiti ne z delom ne z denarjem. Plameni znanja s tem izgubljajo nekaj svojega bleščečega sijaja in pogosto zadušijo ubogega človeka. Takih primerov je tudi svet umetnosti poln. Na lastna ušesa sem slišala, ko je nek naš estradni umetnik po svoji izjemno dolgi uspešni karieri vzkliknil: življenje je navsezadnje pomembnejše od umetnosti.

Preplet življenja in umetnosti

A sodobni svet nas umetnike potrebuje, saj učinkujemo podobno, kot pri igri z žogo učinkuje »time out«, trenutek za premislek.

Ne samo skladbo ali pesem, tudi življenje mora vsak človek razumeti in znati interpretirati. Francoski filozof Pascal zato govori o razmišljanju, ki nam v kombinaciji s fantazijo pomaga razviti »razum srca – raison du coeur«. To je mnogo več kot le logičen razmislek, s katerim poskušamo razumeti bistvene pojave sveta. Te vrste občutljivost nam v šolskih programih oblikujejo prav umetniške vsebine. Računati, pisati, brati, programirati je stvar orientacije in preživetja v življenju. Toda tisto, kar je več od tega, je odločilno. In umetnost nam skupaj z duhovnostjo daje ta presežek. Celo gospodarstvo in kupčije včasih poženejo naprej drobci umetnosti in motivacija, ki jo daje lepota. Umetnost torej ni le okras življenja.

Glasba kot doživetje

Tudi ni zgolj prijetna zabava, ki tako kot večerna prha spere z nas vso umazanijo dneva. Zgodi se, da odpira pogled v brezno. Ob poslušanju Mozartove simfonije v g-molu ali Šostakovičeve Leningrajske simfonije, ki sta polni tragičnega valovanja, notranjega nemira in teme, se ne moremo smehljati in reči preprosto: »Lepo so igrali«. Kdor gre na koncert, tvega, da nekaj doživi, da se mu bo nekaj zgodilo. Ukvarjanje z umetnostjo je torej vedno duhovna avantura, nekakšen predokus večnosti, ujet v sedanjem trenutku.

Zvezdništvo, samouresničitev in tveganje

Kaj pa zvezdništvo in preseganje? Paganini je bil prav gotovo velika zvezda. Prepolne dvorane in oboževalci so utrjevali njegov ego, ki spodbuja pogum in smeje korake, brez katerih ni velikih dosežkov. Pravo zvezdništvo je vedno preseganje povprečja, seveda če se ne sprevrže v masko, v laž in svoje nasprotje.

»Hočem več, hočem več. Nič nočem zamudit, hočem pustiti vse za slabo in zajeti, kar žari.« Tako se glasi nekaj verzov magistrske predstave mlade dame, študentke AGRFT, ki je nekaj let pred vami gulila šolske klopi v naši gimnaziji. Na predstavi je bila odlična, poetična in zgovorna v dolgem nizu metafor, ki jih je v govorjenem tekstu in songih interpretirala z veliko kreativno močjo. Zaupala bi vam rada nekaj njenega negodovanja in skrbi, ki jih je imela še kot dijakinja naše šole: čutila je utesnjenost, premalo svobode, vedno pod budnim očesom nekoga, ki si domišlja, da mora usmerjati njena pota in dejanja.

Šola je napetost in prav je tako. Kot dolgoletni pedagog vem, kako dolga je pot od plenice pa do zvezd. Kako počasi, a zanesljivo zori umetniška osebnost. Neki moj kolega je nekoč dejal študentu: »Počasi, počasi, tale umetniški poklic boš moral opravljati dolgo in vse življenje. Ne smeš se upehati prezgodaj.« Da, dragi moji, vaša pravica je, da ponavljate tako kot mlada igralka: »Hočem več, hočem več.« Dolžnost pametnih učiteljev pa je, da vas vsake toliko malo skulirajo. In sad bo čudovito dozorel.

In naj dodam še tole: izzivajte življenje, pretiravajte, toda nikoli ne pozabite, da vas naš skupni Oče čaka v zavetju in nastavlja varovalno mrežo, na katero se lahko ujamemo ob nevarnih skokih.

Veliki dirigent Nicolaus Harnoncourt v svojih spominih na mladost pravi: »Že kot otrok nisem ničesar sprejel brez zadržka in sem v vse najprej podvomil. Očeta sem ljubil in občudoval njegova mnenja, a mu nisem nič verjel. Hvala Bogu za razumevajoče učitelje, ki so me podpirali ali me vsaj ovirali niso. Načelno sem oporečnik in mislim, da je bistvo umetnosti oporečništvo.«

Plemenitost umetnosti

Naj svoje razmišljanje o umetnosti oz. glasbi v današnjem času zaključim z mislijo, ki sem si jo izposodila od že omenjenega, nedavno preminulega dirigenta Nicolausa Harnoncourta. Dve leti pred njegovim zemeljskim odhodom marca 2016 smo ga nekateri učitelji Zavoda imeli srečo slišati v dvorani dunajskega Musikveraina, ko je skupaj z našo mezzosopranistko Bernardo Fink in drugimi odličnimi glasbeniki interpretiral Bachov Passion po Mateju.

Nekega novinarja je zanimal plemiški status njegove družine. Odgovoril je takole: »Plemstvo je stvar inteligence in ne rodu. Mislim, da plemiški naslov človeku, ki ga nosi, nalaga neke obveznosti. V tem, kar je danes še plemiškega, je obvezujoča naravnost proti prostastvu, malovrednostim in stremljenje k višjim vrednotam.«

Tudi jaz si želim, da sodobna umetnost in umetniki ne bi pozabili v sebi ohranjati nekaj plemiškega.

Kaj pa naša skupna pot, vas učencev in nas učiteljev? Slavni slovenski glasbeni umetnik in pedagog Igor Ozim, je nekoč vzel v roke svojo violino, čudovito blagozvočno stradivarko in dejal študentom: »Naša naloga je, da ta kos lesa lepo zapoje.« Tudi vzgoja je nekaj takega: z najskromnejšimi sredstvi peti s svojim življenjem najlepšo pesem ljudem in našemu Gospodu.

Želim, da bi naša ustanova še dolgo v ponižnosti pred Bogom uspešno sledila svojemu plemenitemu poslanstvu: oblikovanju mladih za resnico, lepoto in dobroto.